

lusjegyekkel a jelen és a közelmúlt élő folklórájának aktív részesei, és tevékenységi körzetükben a kulturális és társadalmi kapcsolatrendszer fontos alakító tényezői.”

Ezért fontos összegyűjteni szövegeiket, a halottbúcsúztatókat, függetlenül attól, hogy a néprajzkutató sajnálja-e vagy sem a műfaj eltűnését. A falusi társadalom értékítéleteit hordozó szövegek, melyek jellemzője egy megszilárdult, sztereotippá vált szerkezet, „váz”, és erre építik a kántorok a mindenkori esetben az új változatot, az éppen aktuális szövegrészeket, sok hasznos információval szolgálnak még újabb, főleg társadalomnéprajzi és szakrális néprajzi vizsgálatokhoz.

SILLING István

S Z Í N H Á Z

KÉT BEMUTATÓ: AZ ESŐCSINÁLÓ – RONCSDERBY

PONT

Pont ennyi kell egy bosszankodás nélkül nézhető, gond nélkül élvezhető előadáshoz.

Egy *történet*, amely mivel kellően köznapi és felismerhetően emberi, érdeklődést vált(hat) ki, és e történet *harmonikus* – ahogy egykoron mondták: összevágó – *megjelenítése*, amin az előadás minden összetevőjének egésszé szerveződő képét kell érteni. Azt, hogy van megkomponált ritmusa, hogy a helyzetek kidolgozottak, hogy a színészek közötti kapcsolat működik, hogy a színészek legalább körvonalazzák s így felismerhető jegyekkel lássák el a rájuk osztott szerepeket.

Ha mindezzel rendelkezik egy előadás, akkor az sem különösebb baj, ha a darab nem éppen remekmű, csupán ügyesen szerkesztett sztori, ha a rendezés megelégszik a mindennapi életből ismert helyzetek, gondok, érzelmek felmutatásával, s nem akar filozófiai mélységekbe alámerülni, hogy mindenáron bölcsességtől csillogó gyöngyöt tegyen elének, csupán a kagylót hozza felszínre, s ahelyett, hogy magvas gondolatokat közölne, nem állal életszerű, sőt éppen érzelmes maradni, illetve ha a színészi alakformálás magán viseli legalább a jellemzés alapszíneit, még ha az árnyalatokat nélkülözi is.

Lehet, sőt bizonyos, hogy hosszú távon csupán ennyivel nem szabad megelégedni, de ahol régóta szárazság van, ott néhány csepp eső is reményt keltő áldásként kell köszönteni.

Richard Nash színművének, *Az esőcsináló*nak, előadása ilyen reményt keltő est az Újvidéki Színházban. Azt a szakmai alapszintet példázza, ami alá sohasem szabad(na) sülyedni, illetve amelyről kívánt művészi magasságokba lehet(ne) emelkedni.

Gergely László rendező nem Bill Starbuck, aki varázsszóra vízőönt állít elő, ahogy Nash színművében a szerelemre vágyó vénlány, Lizzie véli s hiszi el a furcsa idegennek, ki magát esőcsinálónak nevezi, de nem is szélhámos, ahogy Lizzie idősebb fivére, Noah állítja. Inkább, ha továbbra is az esőcsinálás metaforáját alkalmazzuk, a darabbeli apa és Jim, a fiatalabb testvér reményeit elégíti ki: néhány csepp vízzel szenteli meg a száraz színpadi padlót. A rendező éppen úgy tud kemény, nyers, szikrázó konfliktusú jeleneteket szerkeszteni, néhány vonással felvázol(tat)ni, mint ahogy mer érzelmes is lenni, anélkül, hogy szemtörölgető érzelmességbe tévedne. Igaz, ebben a rendezőnek az író is ügyes irányítója. Nash kellő pillanatban vált nyersből érzelmesbe és vissza, s így megóvjá műve színpad állítóit mind a brutalitás, mind pedig a szentimentalizmus egyoldalúságától és vadjától. Az író és nyomában az újvidéki előadás is úgy szól a reményről, hogy nézőként

nem süllyedünk bele önmagunkat elvesztve, de nem is esünk kétségbe, amikor kiderül, merő képzelgés volt minden. Talán egy ellentmondásos, de tartalmában autentikus szöszerkezettel fejezhető ki legpontosabban az előadás nyújtotta élmény: *igaz mese*.

S ebben az igaznak érzett mesében igen határozott helye van a történet minden szereplőjének. Míg a Curry családban az idősebb fiú, Noah (Mezei Zoltán) a nyers valóság talaján áll, a számok és a tények kegyetlen realitásának híve (Lizzie igenis csúnya, nem szép, ahogy az apjuk hiszi és hiteti el a szerencsétlen lánnyal; a szárazság csakis szárazság, s semmiféle esőcsináló nem tudja megszüntetni), amit az is bizonyít, hogy amikor feladja elveit, nővére kedvéért megpróbál hinni az esőcsinálás csodájában, pórul jár, megrúgja az öszvér, addig Lizzie (Banka Lívია) és Jim (Csernik Árpád f. h.) a reményt – ami az ő esetükben a szerelemmel, illetve az ebből következő boldogsággal azonos – jelentő mesében hisz; ha valaki esőt ígér, hinni kell neki, hátha sikerül, s különben is rosszabb már úgysem lesz. Mindhárom színész pontos, kidolgozott szerepformálás dicséri. Azzal, hogy Banka Lívია játéka a legszínesebb, a leplezett szomorúság, a dacos elszántság, a gyanakvó, majd a teljes, önfeladt belefeledkezés színeit viszi Lizzie-jére, akit nemcsak szánandóan szerencsétlennek, hanem sugárzóan lelkesnek is láttat, miközben sem így, sem úgy nem modoros. Mezei Zoltán Noah-ja biztos ellenpont, nyersen szókimondó, ha kell, brutális, de kegyetlensége mélyén érezni a körülmények erejének kényszerítő hatását, amit a természeti adottságok éppen úgy indokol(hat)nak, mint az apa (Fischer Károly) határozatlansága. Erőteljes gesztusokkal rajzolt alakítás. Nála árnyaltabb feladat megoldását kapja Csernik Árpád. Jimet a dadogóssá félemlített öcskősből a testvérével szembeszállni merészülő férfivá fejleszt, ebben a szerelem vállalása segíti. Mindkét változatában pontosan körvonalazott, belülről hitelesített alakformálást nyújt. Mind a félelmében dadogásra vett, mind pedig ellenállásában dacossá formált változatban mértéktartó, még ha olykor csupán gondolatnyi választja is el a hitelességet veszélyeztető határvonal átlépésétől.

Ahogy az élet realitását képviselő Noah az egyik, úgy a lehetetlent hirdető Starbuck, az esőcsináló, a másik pólus a történeten belül. Közöttük feszül a dráma íve. Talán mondani sem kell, nehezebb színészi feladat Starbuckot hitelessé formálni, mint Noah-t. Arról nem is szólva, hogy a színésznek számolnia kell a néző emlékezetében felbukkanó filmbeli változattal, Burt Lancaster emlékezetes alakításával. Hogy legyen más, és mégis elfogadható, biztos pont az előadás szerkezetében? Versenyre keljen-e a filmbeli alakkal, aki láttán minden lány nyilván gondolkodás nélkül legszívesebben hanyatt vágta volna magát, vagy mutasson másféle erényeket, mert ahhoz nem férhet kétség, ez a történet akkor működik tökéletesen, ha az esőcsináló Lizzie-t is és a nő nézőket is fasciálja. Magyar Attila nem aplotanul afféle mai csavargóra veszi a figurát, gondolván, hogy számára ez lehet a sikerhez vezető út titka, a szerelmi vágy nemegyszer éppen a titokzatos idegenben véli felismerni a várua várt lehetőségét. Az elgondolás nem rossz, kár, hogy a színész nem tölti meg kellő alakformáló tartalommal. Olyasmire gondolok, hogy a körözött szélhámos, aki lépten-nyomon becsapja az embereket, Curryékhez is ezzel a szándékkal érkezik, mígnem látva Lizzie szerencsétlenségét, megszanja a lányt, s megpróbál olyan esőt permetezni rá, ami boldogságot jelenthet neki, megpróbálja felébrzteni benne a szerelmet, pontosabban elhitheti vele, hogy őt is szeretheti valaki. A színész csupán jelzi, de nem járja végig a csavargót jótét lélekké formáló átváltozás útját, amit felismerve nemcsak Jim és az apa, hanem Noah is hajlandó elfogadni, követve az esőcsináló felkínálta játékszabályokat. A szélhámos nem hisz, nem hihet saját esőcsináló képességében, az nyilvánvaló, de a másféle tét varázsa elől nem térhet ki. Mindez így nem érződik Magyar Attila alakításában. Talán azért, mert ha magában fel is rajzolta az

alakformálás jelzett ívét, ennek megfelelően nem dolgozta ki Starbuck alakját. Vagy még inkább, mert alakításából hiányzik az a szikra, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a szerep felragyogjon. Ezért marad Magyar Attila esőcsinálója csupán korrekt, s nem lesz emlékezetes színészi tett.

Az előadás többi színésze, Fischer Károly, Viser Iván és Giricz Attila ugyancsak korrekt teljesítménnyel járul hozzá az est említett összképéhez. Azzal, hogy Fischer korrektsége kiegyensúlyozottságon alapszik, a bemutató előtt beugró Viserét érthetően még bizonyos ellentmondás jellemzi, megpróbálja a filmek ismert zord, határozott, érzéketlen seriffjét élénk állítani, de olykor kiesik a magára vett szerepből. Giricz korrektségét pedig az est első felében olyan visszafogottság jellemzi, ami a színésznek általában nem erőnye. Az elhagyott férfi, File, ki magányosságának okát igyekszik eltitkolni, megformálása akkor is Giricz Attila talán legjobb színészi teljesítménye, ha az előadás második felében nem gazdagítja szerepalakítását új jegyekkel. Ebben társa, Banka Líviát kivéve, az előadás minden színésze.

Az eső, ha májusban esik, aranyat ér, ha októberben, bosszússá tesz, rosszkedvűek leszünk tőle. Az Újvidéki Színház októberi permete ellenben kellemesen – és ígéretesen – felüdítő volt.

TÚL

Túl sok van itt – szinte – mindenből.

Túlsordul a szöveg, túl sok a teatralitás.

Ám – éppen ezért? – túl kevés a hitelesség.

A *Roncsderby* szöveggönyvét jegyző Péreli Gabriella a leghálátlanabb megoldást választja, amit író színésznének nyújthat. A monodráma minden mondata, lett légyen az hangos beszéd vagy elképzelt telefondialógus, önálló poén, amit minden jobb családban illik kellően előkészíteni, felvezetni, hogy felfigyeljünk rá, hogy megjegyezzük. Itt ellenben minden mondat majd kicsattan a bölcsességtől és a szellemességtől, s amikor perceként át bombáznak bennünket velük, akkor ezek a mondatok már egyáltalán nem bölcsék és nem is szellemesek, hanem elviselhetetlenek. Ilyen nincs, hogy valaki, még ha kimondhatatlanul megkéséřített is az élete, lélegzetvétel nélkül okosságokat és poéneket gyártson és lődözzön szertesztét. Tudjuk, minden monológ magában foglalhatja elmondójának szinte egész életét, de egy sors hosszmetsete még nem dráma, bármennyire is életfű. A drámában, hogy a színész eldadhassa, és hogy a néző magáévá tehesse, követni tudja, vannak csúcok és vannak völgyek, melyekből a színész fel-feljut az ormokra, illetve ahonnan alázuhan a mélybe. Ez a monodráma azonban végig a csúcsokon akar járni, s ez fásasztó. Arról nem is szólvá, hogy ezzel az író önmaga ellen dolgozik. Be akar mutatni egy nőt, akin a nagybetűs Élet úthengere kegyetlenül végiggázolt, de aki képes újra és újra talpra állni, szívós, mint egy rajzfilmfigura. A szándék nemes, de ellene dolgozik a megvalósítás. Nem hiszem, hogy van, lenne férfi, aki Viktóriát elviselné, aki Viktória mérhetetlen győzelmi igényének alávetné magát, mert Viktóriának az agya úgy jár, mint egy poéngyártó gép, mindenkit kioktat, megleckéztet, maga alá gyűr, amit egyetlen épeszű társ sem tőrhet sokáig. Ha pedig így van, s állítom, hogy így, aki kételkedik benne, próbálja ki, akkor a *Roncsderby* Viktóriája azért érezheti magát roncsnak, mert szüntelenül az általa erőltetett derbiket futja, vágatja, loholja végig, erőlteti azt, amit nem erőltetni kell, hanem ügyesen, bár józan önzéssel, de a társunkat becsülő megértéssel megszervezni kell – az életet. Nem csoda, hogy eleve kudarcSOROZATRA van ítélve. Ezt maga keresi. Ettől még a vallomástevő lehet szánnivaló, az is, lehet az élete drámai, az is, az ilyen

ember örök magányosságra van ítélve, s nem bizonyos, hogy a drámai élet egyszersmind megfelel a dráma műfaji követelményeinek is.

Mindebből következik, hogy a látszólag hálás színészi feladat lényegében hálátlan. Pontosabban nem mindenkinek alkalmas, testhezálló. Kevésbé, mint Psota Irénnek – neki íródott a mű –, kinek játéka, alkata valóban olyan, mint egy meggyújtott, szüntelenül szikrázó csillagszóró. Neki a percenként történő váltásokat is el tudnám hinni, úgy képzelem, mert nem láttam ebben a szerepben, játékaival ő hitelesíteni képes ezt a tömény szöveget is. Rajta kívül magyar színpadon más (talán Udvaros Dorottyát kivéve) aligha. Sajnos Ábrahám Irén sem, bár nagy-nagy igyekezettel próbál megfelelni a feladatnak.

Ábrahám Irén vállalkozása minden elismerést megérdemel. Ennyi elszántság, ennyi akarat mifelénk egyetlen színésznőben sincs. A megmutatás vágya, láttuk már évekket ezelőtt Tolnai Ottó monodrámájában, a *Briliáns*ban is, valóban elvitathatatlan, tiszteletet parancsoló. Nem valószínű azonban, hogy a választott feladat – színész szerepet kap, monodrámát pedig választ – jelentette akadályok legyőzéséhez ez elegendő lenne, hogy az előadás tisztességes helyállásnál több lehetne. Mind az alkati adottságokban, mind pedig a színészi eszközökben (ének, tánc) megmutatkozó sajátosságok megkerülhetetlenek. Nem csoda, ha a hitelesség pillanatait a színészi technikázás percei váltják fel. A belülről hitelesített empátiából a sajátjává még nem vált, a magáévá még nem tett, csak a begyakorolt gesztusok és beszéd folyamatába vált. Idővel biztos kedvezőbbre változik ez az arány, amely a bemutatón még nem volt kielégítő. Akkor sem, ha Gergely László rendezése minden effektust bevetett. Ám túlteng a teatralitás (hanghatások, drapériatépés), amely mintha inkább a szöveg lélegzetvétel nélküli poénszáguldásával kívánna versenyt futni, mintsem a színész kínjain segíteni.

A *Roncsderby* előadása, hibái – ezek idővel biztos fogynak – ellenére, ha nem is jobb, de mindenképpen nagyobb érdeklődést fog kiváltani, inkább megértésre talál majd, mint ahogy e kritika alapján várható, a bíráló észrevételek mellett is, szép színészi gesztus, követendő példa.

A *Roncsderby* befejezése hasonlóképpen a reményt hirdeti, mint ahogy a reménynek az életben való fontosságáról, szerepéről szól *Az esőcsináló* is.

Mintha a remény vissza-visszatérő hangsúlyozása a drámák szereplői mellett az újjedéki színházcsinálók vágya is lenne. Élni sem, színházat csinálni sem lehet, érdemes remény nélkül.

Igazuk van.

GEROLD László